vágott kolbászt. Mikor majdnem megfőtt, hozzáadjuk a rizst, a pirospaprikát és a fokhagymát, az utolsó 5 percben pedig a felaprított agyvelőt (ezt ki is hagyhatjuk). Káposztalével savanyítjuk, ízlés szerint sózzuk.

Dáláuzi

Hozzávalók: *250 g méz, 250 g dió, citrom és narancshéj.*

A negyed kiló mézet a tűzön sötétbarnára pergeljük, beletesszük a megtisztított, cikkekre vágott diót. Keveset főzzük, reszelt narancs és citromhéjjal ízesítjük. Márványlapot, vagy lapos porcelántálat megvizezünk, és arra kiborítjuk a dáláuzit, melyet elsimítunk, majd négyszögletesre vágunk. Mandulával díszítjük. Jó étvágyat!

Dr. T. Veress Éva, biológus, biokertész,
gyógynövényszakértő, Kolozsvár

*****

Karácsonyfás székely

Ilyen is van már, nemcsak borvizes. E hó 21-én Gyergyó-Csomafalváról érkezett egy öreg szikulus Marosvásárhelyre egy szekér zöld fenyővel. És ment, a piacon alá. És ment volna még tovább, ha körül nem fogja a vásárolni akarók csoportja.

- Bácsi, eladó-e a fenyő? - kérdik tőle. - Az osztán igen, mind egy szálig.
- Rakja ki.
- Nem lehet. - No miért?
- Ahajt azt parancsolta a policáj, hogy szekervel nem szabad áncsorogni.
- De látnunk kell bácsi, amit venni akarunk.
- Ott ahogy jő vegyék, de le nem rakom, essze es romlanék.
- Mekkorák?
- Ki micsodás, küzsdég es, nagyobbacska es, van akkora es, mint eén s akkora es mint egy oláh torony.
- S mi az ára a nagyobbnak?
- Öt pecula.
- Drága.
- Mán hogy vóna derága, mikor a Fellegszállásáról hozom. Menne csak oda az úr, osztán vágná maga, tudom Istenem nem mondaná, hogy derága.

Így árult a székely. Ki se rakta, válogatni sem engedett belőlük, déli harangszóra mégis az utolsó szálig eladta a fenyőit.

Csíki lapok 1898. december 28.

*****

Jankovics Marcell **zodiacus**

A négy sarkalatos erény II.

Bár e tekintetben megoszlanak a vélemények, több jel arra mutat, hogy a sarkalatos erények sorában az Igazságosság után (rang)sorban a Mértékletesség (Temperantia) következik. Az évszakok rendje szerint is. Jelentése annak ellenére nem szorult magyarázatra, hogy - akárcsak a többi erényt - kevesen gyakorolják. Benne van a nevében: önmérsékletet, mértéktartást ajánl az élet minden területén a fogyasztástól a közbeszédig.

Egy kis nyelvészkedés: a latin *temperantia* a *tempero* igéből képzett főnév. Ez utóbbi jelentései: „helyes mértékben vegyít, kever (pl. bort vízzel)"; „langyosít", „mérsékel", „enyhít", „lecsendesít (tengert)"; „(be)rendez", „kormányoz", „vezet", „szabályoz" (pl. a lant játékát)"; „mértéket tart", „gátat vet valaminek", „uralkodik valamin", „tartózkodik

valamitől", „megkímél". Látható, hogy mint az archaikus nyelvekben általában, úgy a latinban is a fontosabb szavak jelentései a hétköznapi cselekvésektől a természeti jelenségeken át a magasabb rendű viselkedésformákig, elvont fogalmakig terjednek. Ilyen a tempero is. A jelentéskör tovább bővül, ha a szótár ajánlására *a tempus, tempestas* szavak jelentéseit is számba vesszük. *Tempus* = „idő", „időszak", *„időpont"(tempus anni* = „évszak"!); „alkalom", „kedvező pillanat", „veszély", „viszontagság", „viszony", „körülmény", „helyzet", „halánték", „fej", „arc". Tempestas = "időszak", „korszak", „idő"; „időjárás", „vihar" (vö. „lecsendesíti a tengert"), „csapás", „vész", „sodró vágy" (adott összefüggésben olyasmi, aminek leküzdésére Platón is int. L. még *temperamentum* = „vérmérséklet", - ebből is 4 van a régiek felfogása szerint, *temperator* = „szervező", „rendező" - államférfiaknál és nőknél nélkülözhetetlen képesség; *temperi* = „jókor", „idejében"; *tempestivus* = „alkalmas", „érett", „időszerű".

A Mértékletességet megjelenítő allegorikus alak és attribútumai a mondottakat illusztrálják. Temperantia nőalak (angyal), két kezében egy-egy korsóval ábrázolják, amint az egyikből a másikba valamit töltöget. A magyarázat szerint jó antik szokáshoz illően bort hígít vízzel. Így látható a Tarot (tarokk) XIV. számú lapján, Vitéz János esztergomi palotájának a falképén a másik három erény társaságában. Itt-ott megemlítik, hogy egyik lábával vízben, a másikkal a szárazföldön áll (ezen ábrázolási mód ihletője *a Jelenések* 10, 1-2-ben szereplő angyal leírása lehetett), ami sokféleképpen értelmezhető; továbbá, hogy az a korsó, amelyikből tölt, aranyból van, amelyikbe tölt, ezüstből. Lévén az arany a Nap féme, az ezüst meg a Holdé, a jelentés kozmikus szintjén az aranykorsóból az ezüstbe töltött folyadék a fényt szimbolizálja, amit a Hold a Naptól kölcsönöz. Időszimbólum ez a kép, hiszen naptárunk luniszoláris, azaz nap-holdszámításon alapul. Ripa leírása szerint Temperantia bíbor ruhát visel, mégpedig azért, mert a bíbor mesterségesen a színsor két szélén látható vörös, illetve ibolya keverésével állítható elő, és ezért a középutat jelképezi. További attribútumai: a pálma mint az önfegyelem mennyei díja (hozzáteszem: a pálma görög neve, *phoinix* „bíbort" is jelent, s a bíborfestéssel - igaz, a Bátorság (Erő) kapcsán - Platón is példálódzik); a kötőfék, ez nem szorul magyarázatra, Ripa azonban hozzáfűzi, hogy a régiek Nemesziszt, az Igazságosság leányát kötőfékkel ábrázolták, mivel „nagy szigorúsággal fenyítette az emberek mértéktelenségét" (mivel a leány követi anyját az idő rendjében, számomra ez eggyel több ok, hogy Temperantiát Iustitia után helyezzem a sorban); azután az óramutató (időjelkép!); tüzes vasat tartó fogó, amint Temperantia épp vízbe mártja; íj és nyíl, melyek sikeres használata a mértéktartáson múlik (ha a húrt túlfeszítjük, elpattan); az elefánt, mert csak annyit eszik, amennyire szüksége van; egymással „ölelkező" bika és oroszlán (ez a kép - mondom én más forrásokra támaszkodva - az antikvitásban a télvíz és a nyár tüze közt évről évre ismétlődő, az időben kiegyenlítődő küzdelmét ábrázolta; hozzáteszem, ezt meséli el Héraklész 7., a Vízöntő havában elvégzett munkájának története, amelyben az oroszlánbőrös hérosz legyőzi a krétai bikát).

Más „iconologiák" említik még a tevét, a szőlőindát, a homokórát és a szélmalmot Temperantia attribútumaként. A teve igénytelensége miatt, a homokóra mint időmérő eszköz jutott e szerephez, a szőlő - gondolom - azért, mert a belőle sajtolt és erjesztett ital kiváló fokmérője a mértékletességnek, a szélmalom pedig a szél, vihar zabolátlan erejének haszonnal járó megfékezését példázza. Az attribútumok szerepeltetésének láthatóan nyelvi okai is vannak, 1. a *tempus, tempestas* jelentéseit a homokóra vagy a szélmalom vonatkozásában, továbbá utalnak az erények egymástól elválaszthatatlanságára.

1. Nemeszisz - Mértékletességet az Igazságosság leányának szerepében, a Bátorságot jelképező bíborszínt Temperantia ruháján.

Tarot - teoretikusok a kártya „erényes" lapjaihoz ilyen-olyan megfontolásból különböző állatövi jegyeket társítanak. Így a XIV.-es számot viselő, Temperantiát ábrázoló laphoz egyszer a Bikát, másszor az Oroszlánt, ismét másszor a Nyilast, amire Temperantia nevezett

attribútumai is alapul szolgálhatnak. Egyik-másik „iskola" képviselői még az eredeti (az ún. Marseille-i és Visconti) tarokkok számozási sorrendjén is változtatnak. Egyebek közt fölcserélik a mérleges Iustitiát (VIII. lap) és az oroszlános Fortitudót (XI.), mivel úgy vélik, hogy az Oroszlán jegyre, illetve a Mérlegre utaló kártyák sorrendjének az állatövi jegyek sorrendjével meg kell egyeznie. Függetlenül a Tarot-tól, vannak, akik a Mértékletességet hozzák összefüggésbe a Mérleg jeggyel, mondván, a mértékletesség mérlegelés kérdése, és rámutatnak, hogy e két szónak még a gyökere is közös (erre alább még magam is kitérek.)

Ha pedig időrendi értelmet tulajdonítunk az esztergomi falképen látható 4 Erény sorrendjének, akkor - feltéve, hogy a mérleges Iustitia negyedikként az őszt személyesíti meg a - vizet öntő Temperantiának mint másodiknak a sorban a tavaszt kellene képviselnie. (Érvek emellett is hozhatók fel.) Jómagam azonban, mindent számba véve a Vízöntőnek feleltettem meg *(l. Jelképkalendárium c.* könyvemben), pontosabban szólva a tél évszaknak. A Vízöntőt a Tarot-ban egy másik lap is képviselhetné: a XVII. Csillag feliratú kártyalap, mely 6 kicsiny és egy óriás csillag alatt térdeplő, meztelen nőalakot ábrázol, amint két korsóból vizet önt a földre. A zodiákus-csillagkép legrégibb ismert egyiptomi ábrázolásain Hapi, a Nílus isten(nő)e ugyanezt teszi. A görög mitológiában viszont a Vízöntőt többek közt Deukalión, a görög Noé személyesítette meg, s az ő fiáról mesélték, hogy először keverte a bort vízzel. A megfeleltetést támasztja alá, hogy a héraklészi munkák sorában a Vízöntőbeli „munka" két főszereplője Temperantia attribútumai közt szerepel.

Vízöntő hava január 21/22-ével kezdődik, és a hónap régi ünnepeinek szimbolikus ajánlásai közt vissza-visszatér a „vízesés", azaz a mérséklés, kiegyenlítés gondolata. Így Vince-napi (jan. 22.) hiedelmekben, Mária eljegyzésének (jan. 23.), a Kánai menyegző emlékünnepének (Vízkereszt utáni második vasárnap) hagyományvilágában, melyek üdvös szándék szerinti célja, hogy a nagyböjt közeledtével (húshagyó legkorábbi időpontja február 3.) a farsangi hejehujázást fékezze, csendesítse. Kiegyenlítsen.

Naptári-csillagászati értelemben is: hiszen a nappalok hosszabbodása csak a Vízöntő havában válik szembetűnővé (Pál fordulatjától: jan. 25.). Jusson eszünkbe, ahogy a Mértékletesség angyala fényt önt a nappal serlegéből az éjszakáába. Mint már jeleztem, Vitéz János és egyes tarotteoretikusok Mértékletessége a tavasz jelképes alakja is lehetne. Miért is ne? Hiszen a csillagászati-naptári (fény)kiegyenlítés képzete a tavaszhoz is illik, hiszen a nappalok hossza a tavaszi napéjegyenlőségkor (márc. 21.) éri utol az éjszakákét, azaz egyenlíti ki - kellő mennyiségű világosságot keverve a sötétségbe a nappal és éj hossza közti különbséget. (A kétértelműség az európai évkezdés kettősségére vezethető vissza. Januárban kezdjük a naptári évet, de a csillagászati és asztrológiai év ma is a tavaszponton indul. Ugyanezen okból illik Prudentia is a télhez. De erről majd a maga helyén.)

Okfejtésemből nem következik, hogy valamilyen elv szerint már Platón is az évszakok rendjéhez igazította volna erényeit, szövege alapján csak azt állíthatjuk, hogy a kozmikus harmónia szellemében járt el. Mindenesetre a Mértékletesség és Igazságosság szomszédságát, egymásutániságát hangsúlyozza. Miután Szókratész és Glaukón megtárgyalta a Bölcsességet és a Bátorságot (Erőt), a beszélgetés így folytatódik:

„Szókratész: Most már csak kettőt kell felismernünk az államban: a józan önmérsékletet, és ami egész fejtegetésünk célja: az igazságosságot. Glaukón: Nagyon helyes." (Tehát Platón is az igazságosságot tartja a legfőbb erénynek, s csak azért kezdi fejtegetését a bölcsességgel, mert az a másik 3 erény gyakorlásának az előfeltétele.)

„Szókratész: Nos, miért ne fedezhetnénk fel az igazságosságot, mellőzve egyelőre az önmérséklettel foglalkozást?

Glaukón: Nem tudom, de nem is szeretném, ha már előbb felfedeznénk, mert akkor már nem vizsgálnánk többé az önmérsékletet..."

Ha a korszellemnek megfelelően Platónnak eszébe is jutott a 4 erény és más négyesek összevetése, a filozófusnak fontosabb volt az erények egymásból következő sorrendje -

mondjuk - az évszakok rendjének való megfeleltetésnél.

Platón a Mértékletességet másik szomszédjával, az őt nála sorrendben megelőző Bátorsággal (Erővel) is összekapcsolja, mégpedig nem kis nyelvi leleménnyel: „Az önmérséklet bizonyos rend" - írja - „a gyönyöröknek és a vágyaknak a megzabolázása. Ahogy mondani szokták, hogy - tudom is én, hogyan -,erőt vesz magán'..” Másutt így ír: „A ,magát mérséklőt' ,önmagánál erősebbnek' kell neveznünk.” Néhány bekezdéssel feljebb, „bíboros" hasonlatában a katonákról azt írja, hogy bátorság (erő) „ahhoz kell, hogy ,színtartó maradjon a ... hitük, s ne mossák ki belőlük a festéket a szörnyű, hatékony lúgok, mint amilyen a gyönyör, amely minden lúgnál, homoknál biztosabban mar; a fájdalom, a félelem és a vágy, amely minden lúgnál erősebb."

A platóni okfejtés teljességgel mitologikus, amennyiben, ha csak a részt mutatja is meg, a megmutatott részből következtethetünk az egészre (helyesen alkalmazva az analitikus megközelítésnél tárgyáról mindenképpen teljesebb képet ad). Tehát a bölcsesség szükségképpen igazságossághoz vezet; általánosságban, ha egy erényt hibátlanul gyakorlunk, akkor birtokában vagyunk mind a négynek; minden erényben van valami a másik háromból stb. Figyelemre méltó módon (Platóntól függetlenül) ez kifejeződik az erények allegorikus ábrázolásában is (hogy ne vágjak mondandóm elébe, lásd most csak a „mértékadó" mérleget az Igazságosság kezében, vagy a bort vizezésének a kiegyenlítő mérlegelésre emlékeztető képét a Mértékletesség esetében).

Ez a „minden mindennel összefügg" (és ezért a felületes szemlélő számára zavaros) mitologikus-analóg rendszerelvűség - mint azt már a 4 elem esetében is megtapasztalhattuk - tetten érhető a nyelvekben is. Maradva a korábban már említett *mérleg, mérték* szavak közös gyökerénél, a Történeti-Etimológiai Szótár *mér* igénk eredetét tekintve bizonytalan. Vagy szláv származéknak tekinti, vagy - bizonyos megkötéssel finnugor eredetűnek. A hasonló hangzású, rokon értelmű és másrészt is ide illő *merít* (mért) igénket finnugor származásúnak mondja. (Rokon értelmű, mivel a mérés gyakran Mérőedénnyel, merítéssel történik, és másrészt is ide illő, mivel a folyadékokat, amelyeket Temperantia elegyít, edényeikbe töltenie vagy merítenie kellett.) Az alábbiakban állításom alátámasztásául szokásomhoz híven felsorolnék néhány hasonló hangzású és rokon értelmű latin, ógörög és magyar szót (a latinnal, ógöröggel rokon európai nyelvekből vett példáktól hely hiányában eltekintek). Az olvasó meg lesz lepve. Íme: *Mercor* -_ „vásárol", „vesz". Ebből: *merx* = „áru"; merces = „zsold", „bér", „díj", „ár", „kamat", „kár"; *mercatus* = „kereskedő"; *Mercurius* = „a kereskedők és tolvajok istene, a szerencsejátékok és a lant feltalálója"; *melicus* = „lantos", „zenei", „lírai". (Vö. *mel* = „méz", „édesség"; *melior, melius* = „jobb"). E jelentéskör szavai idetartoznak, mert az adásvételnek, banki ügyleteknek, különösen abban a korban, amikor a pénz értékét annak súlya jelentette, nélkülözhetetlen eszköze volt a mérleg, és mert *tempero,* Temperantia „igéje" azt is jelenti, hogy „a lant játékát szabályozza", végül, mert az erényes ember jobb, mint aki nem *az. Mereo, merito* = „szerez", „keres", „zsoldért szolgál", „érdemel"; *meritus* = „érdemes", „méltó" (!). *Mergo, merso* = „bemárt"; „merít", „merül", „süllyed" (kamat is). *Mercus* _ „merő" (!), „tiszta", „vegyítetlen", „hamisítatlan", „valódi" (vö. Igazságosság). *Metor, metior* = „kimér" (helyet), „megmér" (hosszúságot), „megtesz" (utat, időt), „megítél", „mérlegel". Érdekes az „idő" *(tempus)* felbukkanása a jelentéskörben, ezen belül a téridőszemlélet jelenléte, s hogy ismét az igazságosságba ütközünk. *A metior* ige befejezett múlt idejű alakja: *mensus sum.* Ebből és/vagy *a mentior* igéből *mens* = „gondolkodás", „ész", „értelem", „lelkület", „képzelet", „terv", „szándék" (vagyis Okosság, Bölcsesség!), mindaz tehát, ami szükséges a dolgok mérlegeléséhez; *immensus* = „mérhetetlen"; *mensa* = „asztal", „pénzváltó asztal", „bank", „oltár"; *mensura* = „mérés", „mérőeszköz", „mérték", „méret", „nagyság", „hosszúság", „méltóság"(!); a már mondott *mentior*= „kohol", „költ" (pénzt), „hazudik", „csal", „hamisan ígér". Ezzel bezárul a kör, visszaértünk Mercuriushoz, a csalfa istenhez. (Zárójelben: judaista hagyomány szerint a

mérleg, a súlyok, illetőleg a pénz, valamint a bíborfestés (!) feltalálója a testvérgyilkos Káin volt.) És egy utolsó példa: *metricus* (görögből) „mértékes". Lásd gör. *metreó* = „mér" *metriosz* = „mérsékelt", *meteraó* = „más edénybe önt" (mint Temperantia!), továbbá a görög eredetű, de franciából kölcsönzött méter szavunkat. Befejezésül, hogy a negyedik erény is helyet kapjon e rokonhangzású és jelentésű szavak sorában, íme a finnugor eredetűnek mondott „másik" *mer* (merészel) igéből képzett mersz szavunk, mely bátorságot jelent! De ez már a következő fejezet témája lesz.

sine morbo
2000/4 A tél

*****

A Fővárosi Örmény Klub 2004 évi műsora

2004. január 15.
Nosztalgia-banántánc dalban és prózában a szerelemről (egy magyarörmény képviselő lírai emlékezései)
Írta, rendezte és elmeséli: Bende Miklós
Közreműködik: Valiszka László, Nagy Tímea, Szépes Adrienn
Zenei felelős: Bacsó Zoltán
Rendezte a Budavári Örmény Önkormányzat a Fővárosi Örmény Önkormányzat és az EÖGYKE támogatásával.

2004. február 19.
Puskás Attila örmény katolikus vikárius előadása:
Az örmény egyház szerkezeti felépítésének teológiai és történelmi kérdése
Dr. Szarka György:
Erdélyjárás felsőfokon
2004 augusztus, programajánló

2004. március 18.
A szimbólumokról. Vendégünk *Dr. Dávid Katalin* művészettörténész
Sepsiszéki Nagy Balázs: **Székelyföld falvai a huszadik század végén**
(Nap kiadó 2003) I-III. Háromszék, Csík-, Kászon- és Gyergyószék, Udvarhelyszék-könyvbemutató

2004. április l5.
Megemlékezés az örmény genocídiumról
Szabó László: Musza Dagh, Kilikia,
Kappadókia - vetítettképes előadás

2004. május 20.
A **Szent Korona** aranyműves szemmel a legújabb kutatások tükrében
Előadó: Woth Imre, a Magyar Korona Őrök Egyesületének elnöke.
Könyvbemutató*: Lukin László* zenetörténész bemutatja
Fancsali János: Magyarörmény zenei breviárium című könyvét.
A műsort szervezi és rendezi a Terézvárosi Örmény Önkormányzat

2004. június 17.
Vendégünk*:* ***Gyulai Líviusz*** Kossuth díjas képzőművész és *Vennes Emmi* művészpár. Rajzfilmek vetítése.